

Ks. prof. dr hab. Leszek Szewczyk
Wydział Teologiczny
Uniwersytet Śląski w Katowicach

**Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Zbigniewa Kucharskiego,
Ideal świętości bł. Karoliny Kózki na podstawie kazań opublikowanych w latach 1987-2018,
Kraków 2023, ss. 294. Rozprawa napisana pod kierunkiem ks. dra hab. Witolda
Ostafińskiego, prof. UPJPII w Krakowie.**

Soborowa konstytucja *Lumen gentium* podkreśla głoszoną w Ewangelii naukę o powszechnym powołaniu wiernych do świętości. „Dlatego dla wszystkich jest jasne, że wierni każdego stanu i zawodu powołani są do pełni życia chrześcijańskiego oraz doskonałej miłości. Dzięki zaś tej świętości także w społeczności ziemskiej rozwija się bardziej godny człowieka sposób życia” (KK 40). Święci są przykładem pełnej realizacji prawdy i piękna Ewangelii, świadectwem i apologią wiary, namacalnym dowodem, co może sprawić łaska w duszy człowieka, jeśli on z nią współpracuje. Za św. Janem Pawłem II można stwierdzić, że święci właściwie nigdy się nie starzeją i nie „przedawniają”. Stale pozostają świadkami młodości Kościoła. Nigdy nie stają się tylko postaciami z przeszłości, ludźmi jakiegoś „wczoraj”. Wręcz przeciwnie: zawsze są ludźmi, jutra”, ludźmi ewangelicznej przyszłości człowieka i Kościoła, świadkami „świata przyszłego”.

Święci i błogosławieni są nie tylko ozdobą historii Kościoła, ale należą do jego istoty. Kanonizując poszczególnych ludzi czy grupy ludzi, Kościół nie traktuje ich jako obraz „tryumfalizmu”, czy „udane egzemplarze” (K. Rahner), lecz jako wyraz swego życia, swojej realizacji w Duchu Świętym w konkretnej rzeczywistości. Dzięki świętym także Kościół staje się „znakiem dla narodów”, „światłością ludów”. Nauczanie współczesnego Kościoła o świętości ma wielkie znaczenie dla kaznodziejstwa hagiograficznego, które, tak jak każde chrześcijańskie przepowiadanie powinno się kierować się zasadą chrystocentryzmu. Jezus Chrystus jest jedynym Zbawicielem człowieka, a wszyscy święci zostali przez Niego zbawieni. To Jezus Chrystus jest „koroną wszystkich świętych” (KK 50). Ten wspaniały orszak zbawionych przez siebie Chrystus prowadzi do Boga, który jest „przedziwny w swoich świętych i w nich jest uwielbiony” (KK 50) (K. Panuś). Przedstawiając w homiliach i kazaniach „mieszkańców nieba” (KK 50) należy to czynić nie tylko zgodnie z historyczną prawdą, obrazowo i interesująco, ale przede wszystkim zgodnie z zasadą chrystocentryzmu, ukazując jak dalece „zajaśniali oni świętością Chrystusa” (Jan Paweł II).

W przepowiadaniu hagiograficznym spojrzenie na daną postać dokonuje się poprzez pryzmat jakiegoś problemu szeroko rozpracowanego w wymiarze biblijnym, liturgiczno-mistagogicznym i egzystencjalnym. Współczesna literatura, dotycząca przepowiadania hagiograficznego zawiera postulaty odnowy, zmiany metod głoszenia słowa Bożego. Precyzuje również, zgodnie z nauką Soboru Watykańskiego II, cel tego przepowiadania,

którym, między innymi jest pełniejsze ukazywanie roli wzoru osobowego w życiu konkretnego chrześcijanina. Przed kaznodziejami stoi zadanie takiego ukazania świętych i błogosławionych, aby stali się dla chrześcijan wzorem życia religijno-moralnego, przykładem pociągającym i zachęcającym do naśladowania.

Naukowe opracowania podejmujące zagadnienie przepowiadania hagiograficznego występują w homiletyce polskiej dość rzadko. Tymczasem wydane w 2014 roku *Dyrektorium homiletyczne* zachęca do poszukiwań duszpasterskich oraz naukowych, zwłaszcza z zakresu teologii homiletycznej. Poszukiwań tych domaga się również aktualny stan przepowiadania słowa Bożego. Z uznaniem należy więc przyjąć każdą inicjatywę, mającą na celu ocenę teorii i praktyki głoszenia słowa Bożego w Polsce. Z satysfakcją należy uznać, że owocem tych inicjatyw jest napisana pod kierunkiem ks. dra hab. Witolda Ostafińskiego, prof. UPJPII w Krakowie rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Zbigniewa Kucharskiego.

I. OPIS ROZPRAWY

Recenzowane opracowanie liczy 294 strony, na które składają się: streszczenie, abstrakt w języku angielskim, słowa kluczowe, spis treści, wykaz skrótów, wstęp, pięć rozdziałów, zakończenie, spis bibliografii oraz aneksy. We wstępie znajduje się uzasadnienie wyboru tematu, aktualny stan badań nad podejmowanym zagadnieniem, opis wykorzystanych źródeł, krótka prezentacja problemu badawczego opracowania, podział zgromadzonego materiału na kolejne pięć rozdziałów oraz uzasadnienie kolejnych etapów postępowania badawczego.

Rozdział pierwszy zawiera opis *teologicznych podstaw świętości* ze szczególnym podkreśleniem powszechnego powołania do świętości. Autor akcentuje obowiązek miłości Boga i człowieka jako istotę świętości oraz świadectwo chrześcijańskiego życia jako drogę do świętości. Drugi rozdział: *Karolina Kózka – życie i męczeńska śmierć*, przybliży postać Błogosławionej. Autor szeroko kreśli kontekst religijny, społeczny i gospodarczy Galicji, małej Ojczyzny bł. Karoliny na przełomie XIX i XX wieku. Ukazuje tło społeczno-kulturowe, rodzinę bł. Karoliny, wychowanie rodzinno-szkolne, aktywność religijno-społeczną oraz męczeńską śmierć. W trzecim rozdziale Autor przedstawia dzieje *kultu bł. Karoliny Kózki* i omawia poszczególne etapy, poczynając od odnalezienia zwłok męczennicy, poprzez starania o wyniesienie na ołtarze, beatyfikację dokonaną przez Jana Pawła II w Tarnowie, aż do analizy współczesnych miejsc, form i wyrazów kultu Błogosławionej. Z perspektywy problemu badawczego rozprawy, trzy pierwsze rozdziały pełnią funkcję wprowadzącą i stanowią tło dla dalszej, szczegółowej analizy zawartości materiału badawczego recenzowanej pracy.

Rozdział czwarty: *Relacyjny wymiar świętości bł. Karoliny Kózki w ujęciu kaznodziejским* zawiera omówienie wymiarów świętości bł. Karoliny Kózki, szczególnie eksponowanych w analizowanym przepowiadaniu kaznodziejским. Autor, chcąc jasno i

precyzyjnie zaprezentować ukazaną w homiliach i kazaniach sylwetkę Błogosławionej, odwołał się do tradycyjnego schematu relacji człowieka i jego więzi z Bogiem, z bliźnimi oraz z samym sobą rozumianą jako wewnętrzną, duchową integralność. W ostatnim, piątym rozdziale: *Świętość bł. Karoliny Kózki w narracji kaznodziejskiej* Autor analizuje źródłowe przepowiadanie kaznodziejskie pod kątem prezentowanego w nim kształtu świętość bł. Karoliny. Zwrócono uwagę na dominujące sposoby przedstawiania Błogosławionej, eksponowanie przez kaznodziejów poszczególnych etapów i aspektów jej życia. Autor wydobyl dominujące tytuły, przypisywane Błogosławionej: „Gwiazda ludu”, „prawdziwy anioł”, „pierwsza dusza do nieba”, „kwiat polskiej ziemi” czy „córka ludu”. Na kolejnym etapie tej części opracowania Autor wydobywa z treści analizowanych homilii i kazań zasadnicze przesłanie niesione przez Karolinę Kózkę jako błogosławioną. Rozdział kończy się wskazaniem na współczesną rzeczywistość kultu bł. Karoliny i aplikację jej owoców męczeństwa.

W syntetycznym zakończeniu ks. Kucharski podsumował wyniki prowadzonych badań, raz jeszcze odwołał się do krótkiego, ilościowego opisu wykorzystanych w rozprawie źródeł kaznodziejskich. Opracowanie wieńczy spis bibliografii z tradycyjnie wydzielonymi grupami: źródła (nauczanie powszechne Kościoła, nauczanie kolejnych papieży, listy pasterskie biskupów, kazania, homilie i konferencje oraz dokumenty kancelarii parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Zabawie), literatura przedmiotu i literatura pomocnicza. W aneksie Autor zamieścił dokumentację fotograficzną, w której dominują wpisy w księgach parafialnych.

II. WARTOŚĆ MERYTORYCZNA PRACY

Pod względem merytorycznym opracowanie można uznać za poprawne. Rozprawa posiada wiele zalet, można również dostrzec pewne braki dotyczące tak jej strony merytorycznej jak i formalnej. Podjęty w recenzowanej rozprawie problem badawczy jest aktualny i oryginalny, gdyż brak na gruncie polskim jego całościowego, naukowego opracowania. Internetowa wersja *Polskiej bibliografii homiletycznej* zawiera dwadzieścia pięć publikacji, które podejmują zagadnienia przepowiadania hagiograficznego. W naukowych opracowaniach (monografiach, pracach kwalifikacyjnych i artykułach) omawiano przepowiadanie kaznodziejskie odwołujące się do kaznodziejstwa hagiograficznego w całości jak i do poszczególnych świętych: św. Jacka, św. Jadwigi, św. Antoniego Padewskiego, św. Stanisława Kostki, św. Stanisława ze Szczepanowa i św. Wojciecha.

Ks. Kucharski, we wstępie stawia jasne i precyzyjne pytania, na które w rozprawie zamierza udzielić odpowiedzi: „Jaki ideał świętości przyświecał bł. Karolinie Kóźce w jej krótkim życiu? Jak dążyła do świętości? W jaki sposób bł. Karolina może zachęcać swoim życiem współczesnych wierzących w Jezusa Chrystusa do bycia świętymi? W jakim sensie mówi ona swoim życiem o Kościele? W jaki sposób ten przekaz urzeczywistnia się w przepowiadaniu kaznodziejskim nawiązującym do życia bł. Karoliny Kóźki?” (s. 15-16).

Następnie określa cel swojego opracowania, którym jest „wydobycie, na podstawie dostępnych opracowań dotyczących jej życia i męczeńskiej śmierci, cech charakterystycznych dla jej duchowej sylwetki, które stanowią jej indywidualny wkład w kształtowaniu drogi do świętości a następnie, w świetle homiletycznego kryterium przepowiadania kaznodziejskiego o świętych, zweryfikowania rzeczywistego stanu i obrazu dotyczącego prawdziwości oraz trafności kaznodziejskiego ujęcia” (16-17).

Pewne wątpliwości może budzić rozłożenie materiału. Autor trzy rozdziały (119 stron) poświęca na prezentację treści związanych z teologicznymi podstawami świętości oraz życia, męczeńskiej śmierci i kultu bł. Karoliny Kózki. Znaczna część tego materiału jest już dobrze opracowana i opublikowana. Element nowości i odpowiedź na zasadniczy problem rozprawy znajduje się w rozdziałach czwartym i piątym (razem 90 stron). Wydaje się, że korzystnym zabiegiem byłoby odwrócenie tych proporcji.

Autor, we wspomnianym już wstępie zaznacza, że zamierza zweryfikować rzeczywisty stan i obraz kaznodziejskiego ujęcia ideału świętości bł. Karoliny Kózki „w świetle homiletycznego kryterium przepowiadania kaznodziejskiego o świętych” (s. 16-17). Wydaje się, że to „homiletyczne kryterium przepowiadania kaznodziejskiego o świętych” zostało omówione dość pobieżnie. Zabrakło wyraźnego zarysowania charakterystycznych cech przepowiadania hagiograficznego, jego precyzyjnie określonych celów, form i treści. Autor dość skąpo wykorzystuje literaturę homiletyczną na ten temat, a nieliczne publikacje odwołujące się do teorii homiletycznej na temat przepowiadania hagiograficznego umieszcza nie wśród literatury przedmiotu, a wśród literatury pomocniczej.

Podstawowy materiał źródłowy rozprawy stanowią 94 homilie i kazania oraz dodatkowo 10 listów pasterskich. To wystarczająca ilość materiału badawczego, którego analiza pozwala wysunąć właściwe wnioski. Dokonana przez Autora analiza materiału źródłowego jest precyzyjna i szczegółowa. Z uznaniem również należy stwierdzić, że analiza ta, wymagająca dużego nakładu sił i pracowitości, została przeprowadzona bardzo rzetelnie. Wydobycie zasadniczych treści homilii, kazań i listów pasterskich, bardzo dobre ich uporządkowanie, stanowią niepodważalny i najcenniejszy walor recenzowanego opracowania.

Każdy właściwy wywód naukowy charakteryzuje się czterema cechami: źródłowością, logicznością prowadzonych wywodów, wszechstronnością oraz obiektywnością. Myślenie naukowe, które służy poznaniu prawdy, względnie rzeczywistości nie może być inne jak tylko przedmiotowe, czyli obiektywne (Kwiatkowski, Myśków). Przejawem takiego myślenia jest odwaga dostrzegania zarówno walorów jak i mankamentów analizowanego materiału badawczego, w tym przypadku, przepowiadania kaznodziejskiego.

Ks. Kucharski wydobywa podczas analizy źródeł kaznodziejskich ich walory. Dla równowagi wskazane byłoby również ukazanie braków i mankamentów analizowanych homilii i kazań. Jedyne dwie krytyczne uwagi znajdują się w zdaniach: „Chociaż Ojciec Święty Jan Paweł II w homilii podczas mszy beatyfikacyjnej użył tego tytułu pod adresem Karoliny Kózki, idąc niejako za tradycją, w jaki sposób była ona postrzegana w początkowej

fazie jej kultu, to kaznodzieje nie podjęli tego określenia. Można stwierdzić, że to duży brak, gdyż w pojęciu tym kryje się głęboka symbolika, dająca duże możliwości budowania przesłania duszpasterskiego w przepowiadaniu” (s. 180-181) oraz „W wielu kazaniach opisujących sylwetkę bł. Karoliny często jednak brakuje konkretnych wskazań, jak ją naśladować. Kaznodzieje jakby zapominali o tym, na czym polegał fenomen Męczennicy z Wał-Rudy streszczający się w »niezwyczajnej zwyczajności«” (s. 221).

Praca odznacza się logiczną i przejrzystą strukturą, zwartą treścią, a refleksja naukowa przebiega od zagadnień podstawowych i zasad ogólnych, poprzez analizę zgromadzonego materiału badawczego, do szczegółowych podsumowań i wniosków. Pozytywnie należy ocenić także zakończenie pracy. Jest ono nie tyle podsumowaniem treści poszczególnych rozdziałów, co oryginalnym przedstawieniem wniosków wypływających z podjętych badań. Natomiast cennym uzupełnieniem rozprawy może być również wskazanie postulatów służących rozwojowi kaznodziejstwa hagiograficznego.

W podsumowaniu tej części recenzji należy bardzo wyraźnie zaznaczyć, że wskazane w niniejszej recenzji uchybienia nie podważają merytorycznego waloru recenzowanej rozprawy i nie osłabiają jej wielu osiągnięć. Recenzowana rozprawa doktorska ks. Kucharskiego jest opracowaniem ciekawym, twórczym i oryginalnym.

III. OCENA FORMALNEJ STRONY PRACY

Przygotowana przez ks. mgr lic. Zbigniewa Kucharskiego rozprawa to opracowanie, którego język i styl utrzymane są na właściwym naukowym poziomie. Zaproponowany przez Autora układ pracy jest przejrzysty i wyczerpujący. Poszczególne elementy pracy wywodzą się z tematu pracy i pozostają między sobą w ścisłym związku wewnętrznym. Autor konsekwentnie wyciąga wnioski z przesłanek i tworzy dojrzałą syntezę. Pisze zwięźle i logicznie, dobitnie prowadzi myśl i konsekwentnie wyciąga stosowne wnioski, czyniąc to w sposób zrównoważony i rzetelny. Refleksje zawarte w dysertacji zostały nie tylko udokumentowane, lecz także poszerzone w postaci licznych przypisów dygresyjnych i odsyłających. Dzięki temu wnioski zawarte w rozprawie sformułowane zostały na podstawie solidnie przeprowadzonej analizy.

Należy również docenić wkład Autora w staranność i estetykę zewnętrzną rozprawy, w której błędy stylistyczne, literowe czy adiustatorskie są nieliczne. Do zauważonych przez recenzenta należą błędy stylistyczne, np.: „Tamtejsi chłopów w dużej mierze charakteryzowali się brakiem zaradności” (s. 77); „władze zaboru austriackiego prowadzoną przez siebie polityką, sprzyjali temu...” (s. 77).

Styl naukowy, właściwy rozprawom naukowym i pracom służącym popularyzacji osiągnięć nauki powinien cechować się między innymi: brakiem emocjonalnego nacechowania języka, rezygnacją ze środków ekspresji słownej, szerokim zastosowaniem wyrazów określających relacje między pojęciami, oraz stosowaniem zdań rozbudowanych,

wielocłonowych. Tymczasem w kilku partiach rozprawy Autor dał się zdominować przez styl używany przez kaznodziejów i autorów listów pasterskich, w innych rozprawa przybrała styl publicystyczny. Niekiedy stosuje charakterystyczne dla przekazu kaznodziejskiego bardzo krótkie, wręcz „astmatyczne” zdania, np. „Rodzice przykładali do owych spraw Bożych zasadnicze znaczenie (s. 94); „Jego życie było bardzo trudne” (s. 97); „To był jej ideał świętości” (s. 203).

Akapit stanowi zazwyczaj osobny etap refleksji i tak rozumiany powinien charakteryzować się spójnością wewnętrzną i zewnętrzną. Przyjmuje się, że akapit mogą stanowić minimum dwa zdania złożone (tylko wyjątkowo można stosować akapity jednozdaniowe). Tymczasem Autor dość często stosuje jednozdaniowe akapity, czyli wcięcia w tekście właściwym, które służą do oddzielenia od siebie pewnych sekwencji myślowych (np. s. 11, 20, 27, 41).

Prawdopodobnie nadmiernemu zaufaniu w możliwości autokorekty dokonywanej przez edytora tekstów należy przypisać dość liczne błędy w stosowaniu wielkości liter. Często po zastosowaniu skrótów zakończonych kropką np. r., w. w tekście automatycznie wygenerowane zostały wielkie litery: „a w 1820 r. Zostały” (s. 80); „9 września 1890 r. W kościele” (s. 85); „W lipcu 1914 r. Wybuchła I wojna światowa” (s. 111).

Rozprawa doktorska ks. mgra lic. Zbigniewa Kucharskiego pod względem formalnym nie budzi większych zastrzeżeń i zasługuje na uznanie. Generalnie jednak Autor posługuje się językiem poprawnym, bogatym w słownictwo, płynnym i komunikatywnym, co potęguje zainteresowanie czytelnika. Przedstawione powyżej uwagi nie powinny wpływać na ogólny obraz pracy.

IV. KWESTIE DO DYSKUSJI

Recenzowane studium rodzi pytania szczegółowe, dlatego zwracam się z prośbą do Doktoranta o ustosunkowanie się do następujących kwestii:

1. W rozprawie dominuje bardzo pozytywna ocena przepowiadania kaznodziejskiego podejmującego zagadnienie ideału świętości bł. Karoliny Kózki. Przepowiadanie hagiograficzne, do którego można zaliczyć analizowane homilie i kazania, jak każda ludzka działalność, cechuje się również brakami i błędami. Proszę wskazać niedomagania współczesnego przepowiadania hagiograficznego.

2. Na 18. stronie dysertacji znajdujemy stwierdzenie: „Dotarcie do materiału źródłowego poszczególnych jednostek kaznodziejskich dotyczących bł. Karoliny Kózki wymagało przeprowadzenia kwerendy i zebrania kazań zawartych w licznych materiałach pomocniczych przeznaczonych dla kaznodziei. W jej wyniku zdołano dotrzeć do 94 jednostek kaznodziejskich, z czego 66 to kazania, a 28 to homilie. Rodzi się pytanie, czy tak precyzyjne określenie poszczególnych jednostek kaznodziejskich wynika z nadanej im przez autorów lub

redaktorów czasopism i stron internetowych nazwy, czy z faktycznej realizacji tych jednostek w kontekście sprawowanej liturgii bądź poza nim.

V. WNIOSEK KOŃCOWY

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska ks. mgra lic. Zbigniewa Kucharskiego stanowi cenny wkład, nie tylko w opis kaznodziejstwa dotyczącego bł. Karoliny Kózki, ale również w rozwój polskiej teologii homiletycznej, zwłaszcza odnoszącej się do przepowiadania hagiograficznego. Wyliczone zastrzeżenia nie podważają w żaden sposób naukowego waloru recenzowanej rozprawy.

Biorąc pod uwagę wszystkie przedstawione wyżej uwagi stwierdzam, że recenzowana rozprawa spełnia wymogi stawiane tego typu pracom, dlatego wnoszę prośbę do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie o dopuszczenie rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Zbigniewa Kucharskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Katowice, 16 sierpnia 2023 r.